

## Жінка в творчості Франка

Скаже дехто: „ну й вигадали тему!“ А розумитиме свій оклик так, буцім-то треба її справді аж вигадати, коли нема іншої. Можливе, що з тисячі тем, які наші вчені та професори розділять між себе і між своїх студентів, ця буде одна з останніх. Вони мало думали до цього часу над роллю жінки в творчості письменників. Іншими словами: психологія творчості не цікавила їх ні трохи.

„Жінка“ як реальна істота чи як ідея є одним з найчутливіших барометрів творчої психології. А що й казати про світ поетів, в якому вона прибирає форми всіх земних тіл, підземних духів і надземних появ!

Жінка не була для Франка ідеалом, якому присвятив він у своєму житті багато часу та енергії. Одинокий ідеал, якому служив він з самовідреченням фанатика була праця. Жінка як ідеал не значила для нього якась означена жива особа, якій варта принести в жертві інші ідеали та працю для них. Коли був у нього такий мент,—мент, по якому кожний з нас пізнає тоді, що справді кохає—голос критичного розуму, такий сильний у вдачі Франка, брав верх. Лишались мрії, туга, зневіра. Цим хвилинам завдячує Франко найкращі перлини своєї лірики. Чи зі сторінок: „Зів'ялого листя“ можемо створити собі бодай приблизний образ звеличаного ним, утраченого ідеалу? Ні. Це є лише осяйна мрія або настирливе марево — „вона“ — невпіймана форма радощів і болю.

І такою далекою безтілесною тінню була не тільки туга з доби його молодощів, але й в літах повної зрілості. Франко майже не знав психології жіноцтва. Він не студіював її так само як психологію селянина, історію літератури або етнографію. Як усі великі самотники він зустрічався з жінками рідко, почувався в їх товаристві ніяково, а як невблаганний раціоналіст жалував часу на розтрачування почувань

і вірив, що психологію жінки можна студіювати в обсерваторії вченого як кожную злищу царину дослідів.

Але як кожний поет і кожний кохачий він мусів узагальнювати. Один пережитий досвід вистачав як матеріал для висновків про всю жіночу душу. Промінь колись блиснувшої надії ставав сльивою віри, хмаринка, що вкрила її — темрявою зневіри. „Кохання це значить у дійсності: нещасне кохання“, сказав, здається, Арне Гарборг. Франко не знав іншого. А що рефлексія володіла в нього почуваннями, спомини тривали довше, як у тих, що живуть лише почуваннями. Гіркий досвід витискав зі себе отруту, що прохолоджувала нові пориви. Франко як поет жив усе життя раз вимріяним жіночим ідеалом, а як людина не мав часу зустрічатись з живими особами; — ідеї взяли в полон його душу.



ІВАН ФРАНКО

\* 15. 8. 1856. † 28. 5. 1916.

Царина ідей була тою, в якій Франко зясував своє становище до жінки без мрійливого сутінку. Для нього було ясно, що жінка повинна мати однакові права з мущиною, стати його співробітником і другом. Це був не вислід поетового ідеалізму, а висновок суспільного світогляду, майже принципіального потуляту соціаліста та поступовця. Він боровся за суспільне визволення жінки з таким самим палом пересвідчення як за поліпшення долі робітничої кляси, аграрну реформу, за свободу

однинці та думки. І саме та обставина, що Франко як діячі суспільний теоретик вирішив одно з найважливіх суспільних питань з такою рішучістю та ясністю, завважила чимало на його чисто індивідуальній творчості. „Жінка“ не хвилювала його як тайна, як апокаліптична істота, як хамелеон, як спокуса, як одна з тих тисячних потреб боротьби зі сумнівами, які живуть від тисячеліт у душах тисячі письменників.

З тою самою вірністю, з якою зберігав він суспільні ідеали першої своєї зрілості на протязі всього

життя, носив він у душі ідеал жінки та жіноцтва. Ті ідеали змінювались лише від розумувань над ними, під впливом нових ідей, що були продовженням попередніх, а не під впливом нежданого зустрічі з ідеалами зовсім іншого світа, типу, вартости. Франко не мав душі схильної до змінних захоплень, контрастивних переходів, химерних настроїв. Він був по своїй вдачі, якнайменше жіночим.

Ніжність, химерність, невтишений голод нових пастроїв, бунт проти рефлексії, чи як там хочете назвати привабливі прикмети жіночої психології — лежать на протилежнім бігуні такої психології, яку виховував у собі та в інших Франко. Як один з найчільніших представників нашого письменства, він зясував саме цією рисою своєї вдачі одну з загальних рис усього нашого письменства, яке було вислідком своєрідних суспільних умовин. Письменство є багате в жіночі тими, коли жінка грає велику роль в товариському житті. Товариське життя без жінки майже не існує. Наша література не родилась ще в такій атмосфері, тому й не родилась у ній зацікавлення жіночою психологією.



Іван Франко в стрілецькій приюті в 1915 році. На ліво п. І. Домбчевська, управителька приюту і Др. В. Щуровський, лікар приюту.

Стверджуючи цей факт — зайве мабуть казати — не хочемо звужувати ні творчости Франка до чисто суспільних рямок ні поняття „жіноча психологія“ до чисто еротичних. Зрештою „еротика“ може мати для письменника стільки творчої сили, що суспільна діяльність, і стільки-ж порожнечі. Всім відоме багатство жіночих постатей у Шекспіра або Гетого, роль жінки в житті Пушкіна або Віктора Гюґо — коли обмежитись лише на цих чотирох найвищих представниках національної творчости. А проте не слід забувати, що творчість не кожного письменника є безпосереднім висловом найважливіших подій його реального життя.

Є удари надто сильні для письменника, щоби він міг їх перенести на папір. Для деяких письменників таким ударом стає війна, трагедія батьківщини, смерть найближчих. Треба інколи довгого часу, щоби такі події виринули в їх душі як поетичний образ. Франко належав до тих панцирних душ, що не любив сповідатись з ран від цих ударів. А коли сповідався з них в ліриці, не вказував пальцем на болоче місце, ні на руку, яка завдала йому рану.

І для нас йтині було би надто болоче вказувати пальцем на цю рану. Муза Франка не мала жіночих рис і перша з обуренням відхилила би нашу руку або поклала свою руку на наших устах, побачивши що ми склали їх до вислову спочування. Доля таких сильних одиниць як Франко — доля в значінні грець-

кого фатум — прибирає чомусь в нашій уяві невідхильно постать такої самої незломної послідовности як життя та діяльність цієї людини. І тому нам видається, що Франко преніс жінку у таку неземну сферу творчости, немов би не хотів зустрітись з її приземним впливом.

Є письменники, які потребують вічно нових Муз, різних, змінних, непохожих до себе, мов їх пастрої. Помиляється, хто гадає, що роль жінки в їх творчости є більша, ніж у тих, які живуть тільки власним духовим життям і черпають усе з власних глибин. Лише письменники, як Франко, що віддають усі сили лише власній праці вміють оцінити найрідші прикмети жінки, як товаришки і розуміти слова Сореля: „Щасний чоловік, який зустрів довірену йому жінку, енергійну та горду своїм коханням, яка верне йому вічну молодість, яка не дозволить ніколи його душі бути вдоволеною самим собою яка зуміє пригадувати йому невпинно обовязки свого завдання, і яка навіть відкриє йому інколи його геній“.